

Aspecte cotidiene în grafica moldovenească din primul deceniu postbelic

Victoria Rocaciuc, cercetător științific superior,
doctor în studiul artelor, Academia de Științe a Moldovei

Dezvoltarea artelor din anii 1945-1948 se producea în condiții specifice, în care arta plastică sistematic reflecta temele războiului de curând terminat. Grafica moldovenească postbelică avea anumite particularități specifice de dezvoltare. Adaptarea unor graficieni din generația mai în vârstă, care și-au făcut studiile în diferite centre culturale din Europa, la procedeele *realismului socialist*, a fost, firește, complicată și contradictorie. În anii postbelici grafica era considerată drept un domeniu dintre cele mai democratice, ce a căpătat o răspândire în masă. Concomitent cu grafica de șevalet, se dezvolta grafica de carte, grafica aplicată, afișul etc. O parte din artiștii perioadei interbelice vor activa fructuos în arta grafică moldovenească din perioada sovietică: Grigori Führer, Victor Ivanov, Boris Nesvedov, Valentina Neceaev ș.a. Lucrările grafice anilor 1946-1947, în mare parte peisaje, demonstau tendința graficienilor de reflectare veridică a realității, abordare a tematicilor noi. Veridicitatea istorică, de asemenea, se califica pozitiv de către critici. Astfel, viața cotidiană a servit instaurării principiilor *realismului socialist*.

Între anii 1948-1949 Leonid Grigorașenco s-a afirmat în arta plastică moldovenească cu lucrările de șevalet. La această perioadă se referă seria de acuarele la tema sosirii lui Alexandr Pușkin în Moldova, tratată drept nefinisată de specialiștii timpului, însă reprezentând drept exemplu de utilizare în artă grafică moldovenească postbelică a principiilor de gen sau cotidiene. Grigorașenco era exact până la scrupulozitate în zugrăvirea caracterelor exteriorului personalităților istorice. El le reprezenta în strânsă interacțiune cu alte personaje, în împrejurări concrete de viață, acordând o atenție specială detaliilor etnografice. În compozițiile ce reproduceau scene de război graficianul adesea zugrăvea eroii în situații extreme, căutând să dezvăluie imagini narative despre oameni și război, pentru a reliefa cât mai concret izvoarele spirituale și morale ale eroilor.

Astfel, în anul 1950 Leonid Grigorașenco a creat seria de acuarele despre viața lui Grigorii Kotovskii, care au focalizat atenția specialiștilor din domeniu, atestându-l ca fenomen de referință în grafica sovietică. În seria de șapte acuarele de șevalet perindă în imagini viață și activitatea revoluționară a lui Kotovskii, despre transformarea lui dintr-un răzvrătit într-un revoluționar și comandant de brigadă a Armatei Sovietice. Cu toate acestea, seria nu a fost apreciată de către specialiști drept biografie ilustrată, ci drept ciclu de lucrări despre Moldova, oamenii ei și revoluție.

În aceste foi Grigorașenko atât de fin observă elemente caracteristice ale mișcărilor, gesturilor, hainelor, atât de material și plastic modelează figurile, încât în fața spectatorului se creează imagini vii, tipice și, totodată, originale și veridice din punct de vedere concret istoric. Artistul realizează efecte de perspectivă spațială, de obscur într-un mod realist și convingător.

În mai multe foi grafice create de Leonid Grigorașenko s-a demonstrat abilitatea acuarelistului de a compune scene cu multe figuri, de a combina efecte de veridic și artistic în cadrul realizării evenimentelor istorice.

La începutul anilor 1950 Grigorașenko a lucrat asupra ciclului de tablouri consacrate legăturilor istorice între popoarele moldovenesc, rus și ucrainean. La expoziția unională de arte plastice din 1951 au fost prezentate cele 17 acuarele, rezultatul muncii de câțiva ani, mai multe dintre care, de asemenea, au fost apreciate drept opere de artă de mare însemnătate.

Astfel, spre exemplu este acuarela „Lângă cetatea Bender”, în care sunt înfățișați soldații armatei ruse, ascultând în timpul repaosului cântecul bătrânului lăutar. Peste trei ani Leonid Grigorașenko va reveni la acest subiect. În noua variantă el va reduce numărul de figuri, conferind compoziției mai mult laconism, prelucrând imaginile unor personaje, accentuând starea patetică patriotică. Noua variantă demonstrează că artistul operează mai liber cu tehnica de acuarelă, culorile sunt mai aprinse și mai concrete, pure. Caracteristicile tonale ale obiectelor fără să piardă aspectul lor precis, devin mai simple, mai laconice.

După 1951 Grigorașenko s-a adresat de câteva ori temeii haiducilor moldoveni, executând de fiecare dată o acuarelă de șevalet. În ultima variantă cu genericul „Judecată” (1954) el a creat o compoziție, ce înfățișează pe țărani judecându-l pe boier. Caracterelor sunt conturate minuțios, artistul cu inspirație a pictat armele haiducilor, corpuri bronzate, hainele rupte ale țărănilor. Prelucrând în plan material detaliile artistul a accentuat expresivitatea ideatică și emoțională. În această serie Grigorașenko lucrează paralel asupra foilor, ce reflectă diverse și distanțate una de alta perioadele din istoria Moldovei. Multe dintre ele sunt consacrate evenimentelor revoluționare din trecutul nu atât de îndepărtat de perioada postbelică. În acuarela „Anul 1905” el arată demonstrația muncitorilor din Chișinău după înmormântarea colegilor omorâți de către polițiștii. Înfățișind pe ultimul plan, aproape de partea superioară a foii grafice, o mulțime de oameni, lăsând liber tot spațiul de prim plan, autorul creează impresia că mulțimea se apropie groaznic și neîncetat. Câmpul plat acoperit cu zăpadă, ce ocupă două treimi a foii, este pictat foarte material, fără detalii de prisos. Drept neajuns al acestei foi poate fi considerată anumita uniformitate a tipajelor.

În acuarela „Distrușterea conacului boieresc”, utilizând același procedeu compozițional, graficianul creează imagini și caracteristici mai profunde. În

această lucrare, ca și în mai multe foi următoare, măiestria cu care Grigorașenko operează cu tehnica acuarelei, atinge o adevărată virtuozitate. Aplicând acuarela prin diverse metode, cu straturi uniforme și dense, cu vârf uscat al pensulei sau pe suprafețe umede, artistul creează diferite facturi, corespunzătoare materialului obiectului înfățișat. Gama coloristică se îmbogățește prin diversitatea factorilor utilizate [1].

Un gen relativ nou pentru arta grafică din acea perioadă era cea de carte. Raisa Aculova în lucrarea sa „Grafica de carte moldovenească” menționează: „... Dacă primele cărți tipărite la noi probează un arsenal destul de modest de procedee poligrafice, apoi în perioada postbelică apar deja ediții ornate nu numai cu coperte pictate, ci și cu ilustrații la text” [2]. Principiul ilustrației de șevalet, practicat pe larg în acel timp în URSS, a cunoscut o dezvoltare și în Moldova. Încep să ilustreze cărți cunoscuți maeștri ai graficii, precum Leonid Grigorașenco și Evghenii Merega, scenograful Boris Nesvedov ș. a.

Cele mai reușite ilustrații la cărțile pentru copii a creat Boris Nesvedov, în particular pentru povestea lui Emilian Bucov *Andrieș* (1949). În această serie artistul a utilizat cu succes motive din folclorul plastic moldovenesc.

La dezvoltarea artei graficii de carte din Moldova anilor 1950 o contribuție aparte aparține creației lui Ilie Bogdesco. Ilustrațiile acestui autor au servit drept exemplu de realizare cu adevărat iscusită a sarcinilor de prezentare artistică a cărții [3].

Bogdesco a debutat în 1952 cu seria de ilustrații la „Sorocinskaia iarmarka” lui Nikolai Gogol (1951), care a fost și lucrarea lui de licență [4]. Această serie cu mare priză la public a accentuat caracteristicile esențiale proprii creației sale ulterioare. În ea s-a resimțit interesul lui Bogdesco pentru cotidian și caractere umane, capacitatea de a le reprezenta cu umor fin și predilecție pentru romantism. Executând mai multe desene preventive din natură, Bogdesco a creat o galerie de portrete frumoase cu tipajele omenești observate din viață. Create prin diverse procedee, într-o manieră liberă în acuarelă neagră ele sunt laconice și emotive. În desenele lucrute cu iscusință se observă o contemplare a imaginilor cu simplitate și naivitate identică tratării lui Gogol. Însă se percepe și o atitudine personală de autor, o viziune a graficianului contemporan față de personajele lui Gogol. Ilustrațiile pentru “Sorocinskaia iarmarka” oferă o tratare originală a chipurilor descrise de Gogol, accentuiază umorul și lirismul acestora, înlesnind înțelegerea mai profundă a ideilor marelui scriitor.

În aceeași manieră și cu același success, Ilie Bogdesco a creat desenele pentru ilustrarea povestirilor lui Mamin-Sibireak (1952) și seria foilor de șevalet executate în acuarelă neagră, cu denumirea “Umbre din trecut” (1955). Seria „Umbre din trecut” purta amprenta originalității, așa încât în perioada postbelică a fost considerată una inovatoare. Unele dintre foi ce fac parte din ea nu sunt

caricaturi în sensul obișnuit al cuvântului, în altele doar puțin este utilizat grotescul, iar celelalte sunt executate prin intermediul unor procedee satirice.

Astfel, spre exemplu, foaia satirică „Bârfetoarele” după maniera de execuție reprezintă o scenă de gen, realizată cu mijloacele graficii de șevalet. Peisajul sătesc, căsuțele, caracterele de oameni sunt redade veridic, cu emoție. Forma este prelucrată plastic atât de concret, în cât ea a căpătat caracterul de conținut propriu unei opere de șevalet. Fețele bârfitoarelor nu sunt exagerate, ele sunt redade portretistic și evidențiază caracterele fățarnice, care nu cred că relațiile între băiat și fată pot fi bune și curate. Lipsa procedeelelor obișnuite pentru grafica satirică nu distruge în foaie elementul relevant. Realismul scenei din foaia satirică „Bârfetoarele” intensifică parcă acuzarea protestului împotriva bârfelor și detestarea fățarniciei. Aproximativ la fel este realizată foaia „La ghicitoare”. Interiorul camerei întunecate, masa, figurile ghicitoare și a femeii care a venit să-și afle „soarta” sunt redade simplu și veridic. Prin operarea liberă cu penelul, artistul redă materialul obiectelor, atmosfera mucedă a casei profetesei. În figura ei se resimte exagerarea grotescului, lăcomia, furia și suspectarea specifică caracterului unei aventuriere. Fața clienței este redată mai moale și descoperă particularitățile slabe ale personajului. Contrastul chipurilor vrăjitoare și victimei sale exacerbează satira contra superstițiilor. În această lucrare tratarea imaginii satirice este realizată cu multă expresivitate.

Foaia „În timpul recoltării” dă în vileag speculanții. Mijloacele de expresie sunt foarte laconice. Precum și în crochiuri, prin trăsăturile ușoare și precise de penel sunt redade câmpiile colhoznică, combina și figurile colhoznicilor. Pe prim plan, prin-o conturare ușoară este înfățișată speculanta, o femeie corpulentă chinată sub greutatea pachetelor și coșurilor împletite. Chipul ei este ridicol și respingător. La crearea lui graficianul a utilizat mijloace specifice caricaturii, însă păstrând elementele proprii graficii de șevalet. În această foaie, în pofida simplificării formelor și exagerării caracterului, Bogdesco a reușit să reflecte atmosfera dogoritoare de amiază de vară, tipică climatului moldovenesc; să descopere frumusețea poetică a naturii. Utilizarea contrastelor conferă imaginii veridicitate, fără să distrugă patosul caricaturistic al demascării.

Foile „Lingușitor” și „Numărul inițial...” sunt concepute în formă de caricatură. În ele se relevă generalizarea accentuată a viciilor și caricaturizarea grotescă a formelor și detaliilor. În lucrarea „Numărul inițial...” artistul ironizează asupra imaginii birocratului, care în afara hârtiilor nu vede nimic [5].

În pofida utilizării diverselor maniere de executare a foilor grafice, toată seria se concepe ca un tot întreg. Divergența principiilor artistice în funcție de tema abordată creează un ritm original și o face mai realistă.

Un loc însemnat în arta moldovenească a graficii de carte și de șevalet din anii '50 ai secolului al XX-lea aparține ilustrațiilor lui Leonid Grigorașenco la nuvela lui Alexandr Pușkin „Dubrovskii” și desenele pentru cărțile scriitorilor

moldoveni: „Cuvântul mamei” de Petru Crucienuc, „La Nistru” de Ion Canna, „Zarea” de Iacob Cutcovețchi etc. Valoarea acestor lucrări constă în iscusința desenului, dinamismul compozițiilor, caracterul original al chipurilor personajelor.

Printre ilustrațiile la „Dubrovskii” se disting „La cotețul de câini al lui Troecurov”, „Sosirea lui Vladimir Dubrovskii la moșia tatălui său”, „În cetate de pădure”, „Înainte de atac”, „Atacul trenului de nuntă al lui Vereiskii” etc. Prin calități artistice inconfundabile se remarcă cele 30 de ilustrații ale lui Leonid Grigorașenco la fabulele clasicului literaturii moldovenești, Alexandru Donici. Aceste ilustrații, vii și pline de caracter, denotă cunoașterea de către artistul a lumii animale.

La fel s-a caracterizat și genul afișului. În ele, de asemenea, sunt redată imagini cotidiene. Un rol important în arta grafică sovietică moldovenească din anii postbelici îi revine afișului politic, la fel ca și ilustrațiilor. Între anii 1951-1952 Leonid Grigorașenco și Evghenii Meregă au executat afișele „Votez pentru fericirea copiilor”, „Vom preda pâinea către stat înainte de termen”, „Slăvim Patria noastră liberă”. Lucrările au fost apreciate bine, fiindcă conțineau note evidente de agitație, care caracterizau afișul sovietic politic. Aceleași principii întrunea și afișul lui Ilie Bogdesco „La alegeri” (1955).

Urmărind principiile tratării aspectelor cotidiene în grafica moldovenească din perioada postbelică avem posibilitatea să reconstituim semnificații viabile ale *realismului socialist* și să apreciem rolul acestora în contextul sociocultural al perioadei de studiu.

Referințe bibliografice

1. Гольцов Д.Д., Зевина А.М., Лившиц М.Я., Роднин К.Д., Чезза Л.А., Эльтман И.С. *Искусство Молдавии. Очерки истории изобразительных искусств Молдавии*. Кишинёв: Картя молдовеняскэ, 1967, с. 178-182.
2. *Графика де карте молдовеняскэ*. Алкэтуитор Раиса Акулова. Кишинэу: *Литература артистикэ*, 1986, п. 6.
3. *Илья Богдеско*. Иллюстрация. Каллиграфия. Станковая графика. Рисунок. Монументальное искусство. Автор вступительной статьи, аннотаций и составитель альбома Д.Д. Гольцов. Москва: *Советский художник*, 1987, с. 5.
4. Гоголь Н. В. *Сорочинская ярмарка*. Москва: *Гослитиздат*, 1952, 69 с.
5. Лившиц М. *Искусство Советской Молдавии. Очерки. Живопись, скульптура, графика*. Москва: *Искусство*, 1958, с. 79.